

”Födda ur ett bamburör”

– puyumafolket på Taiwan i ständig förändring

Ett folk tvingas övergå från ett rörligt liv som jägare och enkla jordbrukare – till bofasta risodlare. Vad händer med deras myter, legender och ritualer? Vad händer med deras andliga liv? Efter att i perioder under många år ha vistats hos puyumafolket på Taiwan har den franska forskaren Josiane Cauquelin fått fram några av svaren.

Efter studier i Beijing och Shanghai hade Josiane Cauquelin begett sig till Taipeh, huvudstad på ön Taiwan, för att ytterligare förbättra sin kinesiska och bedriva fältstudier i etnologi. På Taiwan finns, förutom kineser, också nio erkända ursprungsfolk. Ursprungsfolken utgör idag – med ett befolkningstal på sammanlagt 365 000 – omkring två procent av Taiwans totala befolkning på cirka 22 miljoner.

Hon fann att puyuma, ett av ursprungsfolken på Taiwan, var mindre kända än de andra, och därtills beskrivits ganska lite i forskningslitteraturen. Puyumafolket är idag bofasta jordbrukare. Men de var från början vad som ibland kallats hortikulturalister – småskaliga odlare och jägare, där trädgårdar bearbetas med enkla redskap som grävkäpp och hacka. Jakt, fiske och samling ingick alltså också i försörjningssättet. Ett dramatiskt inslag i puyumas kultur var även huvudjakt.

Det hon också fått uppgift om var att puyuma hade kvar en samhällsindelning i två hälfter, att de hade åldersklasser av traditionell typ och att det hos dem än idag utövades – shamanistiska ritualer. Shamanen är ju ännu en person med en viktig roll i olika kulturer. På sitt folks vägnar håller shamanen kontakt med andevärlden och botar sjuka. Ordet ”shaman” anses av vissa komma från Eurasien, möjligen från det tungusiska språket, och lär betyda ”en som vet, en som kan”.

FORSKNINGSUPPTÄCKTER

Puyumafolket lever idag på Tatungslätten i sydöstra Taiwan, i åtta byar med sammanlagt 9 600 invånare och att de är uppdelade i två grupper – *katipul*, (födda ur en sten) och *puyuma*, (födda ur ett bamburör). Människorna var sammanbundna via språket, men förhöll sig samtidigt fientligt till varandra. Katipulgruppen omfattar sju byar, puyumagruppen omfattar cirka 1 300 personer som lever i en enda by. Puyumafolket visade sig också vara indelat i ett system av åldersklasser. Släktskap utgjorde en underliggande funk-

FOTO: JOSIANE CAUQUELIN

Shamankvinna hos puyuma framför sitt hus.

tion i detta system. Syftet med systemet är en fortsatt demografisk existens. I det syftet skapas allianser, som ger olika slags giftermålsmöjligheter.

Men Josiane upptäckte också att det fanns ett, utsagt, släktanknutet regelverk i dessa giftermålssammanhang. Det fanns en preferens hos puyuma för att gifta sig med sina parallellkusiner. En parallellkusin är en persons farbrors eller mosters barn. Puyumas visade sig alltså ha en tendens att gifta sig på morssidan i andra, tredje och fjärde generation, och dessutom, men merasällan, med parallellkusiner på farssidan. Under nära tjugo år av omfattande fältforskningar studerade Josiane Cauquelin puyumafolkets språk, kultur och sociala liv på Taiwan. Ett av de många resultaten hittills, förutom vetenskapliga artiklar, blev en bok med titeln: ”The Aborigines of Taiwan. The Puyuma: From Headhunting to the Modern World”.

Det är den första bok som skrivits om puyumafolket i forskningssammanhang. Där skildras förändringarna i puyumas relation till den taiwanesiska staten och hur deras identitet utvecklats under historiens gång. De senaste åtta åren har hon också ägnat sig åt studier av ritualtexter, studier som kommer att publiceras i år.

KVINNOR SOM SHAMANER

Taiwan har koloniserats flera gånger. Förutom holländare och portugiser har även spanjorer varit på plats. Japans kolonisering år 1895 fick störst följd för shamanismen eftersom den japanska administra-

tionen förbjöd den. Huvudjakten och jakten upprätthölls dock av en rituell elit, in på förra århundradet. Shamanismen hade trots förbud också fortsatt underjordiskt och överlevt. Detta efter att ha avbrutits i samband med den första koloniseringschocken. Men eftersom shamanismen tidigare var anpassad till ett jägarsamhälle som nu hade ersatts av ett risodlande jordbrukarsamhälle förändrades också delvis shamanismens former. Kvinnor blev nu de som utförde riterna. Shamankvinnorna hos puyuma var, under de längre fältarbetsperioder från 1983 och framåt då Josiane levde hos puyuma, relativt många. Hon kunde alltid få syn på någon av dem, stående i ingången till sitt hus, när hon gick genom byn. 2007 fanns emellertid bara två av dessa shamaner kvar.

Men det finns flera andra kvinnliga rituella specialister hos puyuma, som hon också vill kalla shamaner. Några kallas *benabulu*, (de som kastar), och andra *temararamaw*, (de som sträcker handen åt det identiska, det sammanfallande). Dessa tjänsteförärande funktionärer sysslar med allt som rör människans vara. De upprätthåller familjesammanhållningen. De har direktkontakt med förfädersandarna och kan därför försätta de levande i kontakt med sina döda. Dessa shamaner löser också problem och intrång av olika slag; på by-, rums- och personnivå. De ritualer som de anordnar motsvarar direkta behov klienten. Shamanerna hos puyuma "reparerar vardagen". Dessutom håller de kontakt mellan människa och natur, mellan människa och mytvärld och har hand om de årliga riterna. Ordet "ritual" kan ju ha många innebörder. En del kallar varje kollektivt markerat tillfälle skilt från vardagen för en ritual. En ritual kan äga rum inom religionens ram men även en festlig karneval kan ses som en ritual.

ATT FÖRNYA LIVET

Shamanerna hos puyuma är inblandade både i nyårsfestligheter, men också i giftermål och andra passageriter, till exempel då en person övergår från puberteten till vuxenskap.

Puyumashamanernas första ritual kallas "att förnya livet, att ge liv". Shamanerna är länkar mellan kosmos och människorna i samhället. Därför spelar shamanerna också en roll för hela puyumasamhället. Taiwans ursprungsfolk talar sinsemellan skilda austronesiska språk, som inte är släkt med kinesiska. De austronesiska språken är en vida spridd språkfamilj med många talare, där de malajo-polynesiska språken ingår. I ett stort område från Påskön, Nya Zeeland och Hawaii, till Java, Moluckerna, Sumatra och Madagaskar är austronesiska språk representerade. Arkeologisk och språklig forskning pekar mot att austronesiskan uppkom i Kinas sydöstra del och senare fördes vidare till Taiwan.

Josiane studerade även de austronesiska språken, vilket ledde in i ett studium av olika myter och ritualer hos dessa olika folk. Det hon då upptäckte var att övergången från jägarsamhälle till jordbrukssamhälle avspeglade sig just i puyumamyterna. Detta syntes till exempel i mytberättelserna hos puyuma om Samguan. Samguan var den första shamanen, en man. I dessa legender märktes en omska-

kande effekt av den japanska administrationens religiösa förbud: shamanriterna kom mer att likna besatthetskult, där andarna kommer till shamanen och besätter denne. Inom shamanismen anses annars ofta shamanens egna

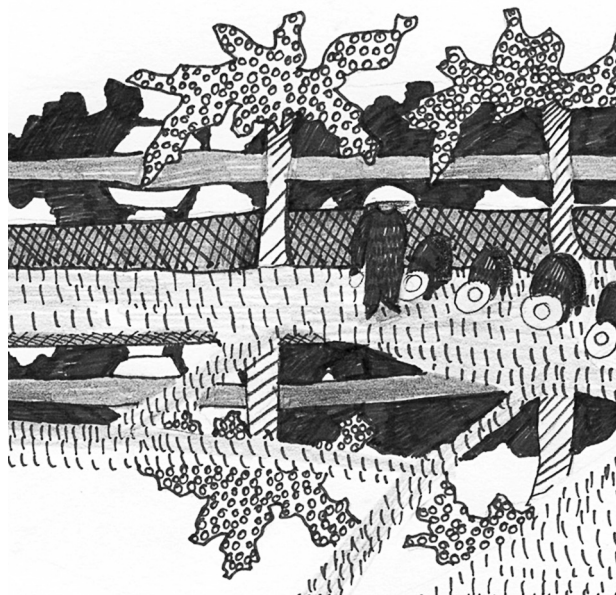

ILLUSTRATION: KARIN ERIXON

andar eller egen själ, färdas själv till de andra världarna. Puyuma har utvecklats, och ovanstående är ett av beslagen anser Josiane, från att ha varit ett shamanistiskt jägarsamhälle där män utförde ritualerna, till att bli ett jordbrukssamhälle med shamaner – där kvinnor utför ritualerna.

Puyumafolket lever idag förstås dessutom i samma starkt föränderliga värld som vi alla gör. En känd popartist på Taiwan, A-mei, är puyuma. På Internets You Tube-sajt finns det numera också filmer som visar grupper med namn som "The Red-i&Riddim Outlawz" som spelar puyuma-reggae under devisen "Ursprungsfolk – kom igen, reggae på Taiwan".

Henrik Persson

Kort om Taiwans historia

Taiwan var förr kallat Formosa, efter portugisiskans *Ilha Formosa*, "den vackra ön". Öns stora majoritet är kineser. Fastlandskineser flyttade in i ökande skala främst vid 15- och 1600-talen. Samtidigt kom portugisiska och framför allt holländska kolonistörer. Taiwan var då del av Fujian, en provins styrd av en kinesisk kejsare ur Qing-dynastin, fram till 1887. Efter krig mellan Kina och Japan 1894-95 blev Taiwan koloni under Japan i femtio år. Vid andra världskrigets slut 1945 befann sig Taiwan inom Republiken Kina, ibland kallat "Nationalist-Kina". Denna republik leddes först av Sun Yat-sen och senare av general Chiang Kai-shek. De var periodvis i samarbete men hamnade i konflikt med kommunistpartiet, Mao och Folkrepubliken Kina, som utropades 1949. Republiken Kinas regering har hållit till på Taiwan sedan 1949.